

5. Современный философский словарь / [ред. В. Е. Кемерова]. – 3-е изд. испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с.

В статье определен путь и основные этапы воспитания моральных качеств на занятиях по физическому воспитанию вузов гуманитарного профиля обучения. Одной из главных автор выделяет реализацию и педагогические условия стратегии ориентирования на духовно-физическое, моральное развитие.

The article determines the way and main stages of moral quality on PE lessons in high education establishments of humanitarian educational profile. The author singles out realization and pedagogical condition of orienting strategies on mental, physical and moral development.

УДК 37.034

Глоба Т.

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті аналізується проблема змісту виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей в українській школі в умовах сьогодення. Визначено мету, задачі, принципи та методи виховання загальнолюдських цінностей на основі вивчення офіційних нормативних документів (програма «Освіта», «Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Концепція художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл» та інші). Автор пропонує до розгляду власну класифікацію гуманістичних загальнолюдських цінностей за домінуючими формами духовної та матеріальної культури.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах економічної та політичної кризи, знецінення моральних ідеалів життєво необхідним постає пошук шляхів розвитку та утвердження позитивної системи цінностей в суспільстві. У результаті змін у зовнішньополітичній ситуації на Україні, коли країна приєдналася до Болонського процесу, основними складовими сучасної виховної концепції є: орієнтація на пріоритет гуманістичних загальнолюдських цінностей, виховання людини як громадянина своєї Батьківщини, Європи та світу. Ціннісні орієнтації є одним із найважливіших компонентів соціальної спрямованості особистості, тому сучасним українським педагогам для виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей необхідно розуміти їх зміст, методологічні засади та принципи формування.

Аналіз наукової літератури, в якій започатковано розв'язання означеної проблеми, підтверджує актуальність та своєчасність розгляду питання наповнення змісту виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей. Науково-теоретичні основи аналізованої нами проблеми знаходимо у текстах державної національної програми «Освіта», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» та у інших роботах Академії педагогічних наук України. На методологічному рівні над питанням змісту ціннісного виховання працюють такі вітчизняні педагоги: О. Вишневський, І.Бех, Ж. Омельченко, О. Сухомлинська, Г. Фрейман, П. Щербань, Г.Шевченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць вітчизняних педагогів підтверджує необхідність вироблення освітянами спільного концептуального підходу до змісту виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей у сучасній українській школі, необхідність донесення до широкого загалу розуміння терміна «гуманістичні загальнолюдські цінності» та їх ролі у житті підростаючих поколінь.

Формулювання цілей статті. Виходячи з цього, **мета** нашого дослідження полягатиме у вивченні теорії та узагальненні існуючої практики виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей як одного із основних компонентів комплексного підходу до національного виховання школярів. Отже, **завдання** буде заключуватися у конкретизації теоретичного змісту, методів, організаційних форм виховання аналізованих нами цінностей та у формулюванні визначення терміна «гуманістичні загальнолюдські цінності», у представленні їх класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світогляд сучасної людини формується в процесі виховання та практичної діяльності. Саме тому зміст виховання будь-якої розвиненої країни світу спрямовано на оволодіння молоддю гуманістичними загальнолюдськими орієнтирами. Всебічний розвиток особистості як головна мета зарубіжної і вітчизняної виховної системи передбачає формування світогляду людини на основі таких загальнолюдських цінностей: краси, добра, істини, свободи, любові, взаємоповаги. Нормативними міжнародними документами, що офіційно закріплюють важливість виховання загальнолюдських цінностей є «Загальна декларація прав людини» та «Конвенція про права дітей». Тексти статей обох декларацій підтверджують необхідність вироблення спільного універсального концептуального підходу до змісту виховання дітей на основі залучення до основних загальнолюдських цінностей життя.

Окремим розділом Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») йде «Національне виховання», яке має на меті успадкування духовних надбань українського народу, формування у молоді розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної культури. Утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших цінностей; наповнення змісту виховання культурно-історичними надбаннями українського народу та світової спільноти є пріоритетними напрямками реформування вітчизняної виховної системи. Зміст виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей також відображено у «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти», затвердженій колегією Міністерства освіти України 28.02.96 року. Концепція наголошує, що: «Сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно спирається на народні традиції, найкращі надбання національної та світової педагогіки. Національне виховання має суспільний характер. До нього причетні сім'я, найближче соціальне оточення – формальні й неформальні об'єднання, громадські організації, засоби масової інформації, заклади культури, релігійні об'єднання та ін.» [1, с.196]. Серед принципів національного виховання запропонована до розгляду Концепція вважає пріоритетними наступні: єдність національного і загальнолюдського (формування національної свідомості, любові до рідної землі, народу, оволодіння надбаннями світової культури); гуманізація виховання (формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної); єдність навчання і виховання (розвиток і формування особистості, опанування нею національною і світовою культурою здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення критеріїв та цінностей, які в остаточному підсумку зумовлюють світогляд та ідеали людей).

Зміст виховання загальнолюдських цінностей подано також у науково-теоретичних роботах Академії педагогічних наук України. До них відносяться наступні документи: «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» (затверджена у 2000 році), «Концепція громадянської освіти у школах України» (2001р.), «Концепція художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл» (2001р.), «Програма виховання дітей та молоді» (2003/2004р.р.), «Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських цінностей» (2003р.); розроблено навчальні посібники з етичного, громадянського виховання, з мистецьких дисциплін. АПН України активно співпрацює із громадськими організаціями, які, як і школа, займаються ціннісним вихованням молоді. Створено Центр духовної культури на

базі центрів дитячої творчості, активно працює Інститут духовного розвитку людини на базі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, ведеться співпраця із фондами сприяння розвитку християнської культури й освіти «Добро» та «Україна 3000».

Отже, аналіз вищезгаданих нормативних документів дає змогу стверджувати, що українське виховання вибудовується на основі базових гуманістичних загальнолюдських цінностей моралі, етики, релігії, культури, естетики. Тому виховання загальнолюдських цінностей є важливою частиною виховання як організованого та керованого процесу формування людини, що здійснюється педагогами в навчально-виховних закладах і спрямовано на розвиток особистості. Виходячи з цього, зміст виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей – це сам процес виховання ціннісних орієнтацій із власною метою, цілями, задачами, принципами та методами. Мета виховання загальнолюдських цінностей – це у свідомоме засвоєння молоддю духовно-моральних та соціально-культурних цінностей, тому цілі виховання аналізованих цінностей – навчити дитину спрямовувати свою поведінку на творення добра, навчити її діяти відповідно до прийнятих у суспільстві моральних орієнтирів. Це означає, що задача виховання загальнолюдських цінностей полягатиме в тому, щоб допомогти дитині виробити позитивне ставлення до: себе, своєї родини, Батьківщини, природи, суспільства, набутоків вітчизняної та світової культури і мистецтва. При цьому важливо використовувати у процесі виховання цінностей принципи гуманізації й демократизації виховного процесу; єдності вимог і поваги до особистості; послідовності і систематичності виховних впливів; відповідності віковим та індивідуальним особливостям учнів; свідомості; самодіяльності та активності учнів. Задля вдалого функціонування та результату процесу виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей необхідно практикувати такі ефективні методи: пояснення, бесіди на морально-етичні теми, диспути, розповіді, приклади, привчання, громадська думка, доручення, особисті зобов'язання, самовиховання, самоконтроль тощо.

Перед тим як дати визначення терміна « гуманістичні загальнолюдські цінності » зупинимось на ознаках цього поняття, запропонованих українським педагогом Г. О. Фрейманом. У своїх дослідженнях він дійшов таких висновків:

1. Загальнолюдські цінності мають суб'єктивно-об'єктивний і при цьому обов'язково діяльний характер. Оскільки вони є результатом багаточисельної взаємодії суб'єкта (людини) із об'єктом (предметами, явищами, процесами), якості яких рефлексують у свідомості людини (В.А. Василенко, Л. С. Виготський, М. Гартман, А. Н. Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, В. П. Тугарінов).

2. В основі загальнолюдських цінностей знаходиться їх всезагальність та всезагальність. Ядром всезагальності та всезагальності є культурно-історичний досвід людства інтеріорізований крізь індивідуальну особистісну свідомість (В. Віндельбанд, А. Г. Здравомислов, Т. Парсонс, Р. Перрі, Г. Ріккерт, І. Т. Фролов).

3. Загальнолюдські цінності існують у свідомості людини у різних формах: від перцептивних образів позасвідомого на рівні певної фізіологічної та психологічної домінанти (А. А. Ухтомський), психологічної настанови (Д. Н. Узнадзе) до рефлексії навколишніх явищ у формі ціннісних суджень.

4. Суб'єктивною основою загальнолюдських цінностей є загальнолюдські потреби та інтереси, які в свою чергу самі можуть формуватися шляхом засвоєння особистістю загальнолюдської цінності (Н. С. Кузнецов, А.М.Ткаченко, І. М. Чудінова та інші).

5. Відповідність відібраних загальнолюдських ціннісних суджень умовам самореалізації, саморозвитку особистості, закладених у людській природі задатків (Л. С. Виготський, А. Маслоу, Ж. Піаже та інші).

6. Гармонійність, безконфліктність індивідуального, колективного, національного, загальнолюдського аспектів цінностей – основа їх існування. Звідси виходить входження загальнолюдських цінностей у конкретно-історичну систему цінностей.

7. Усвідомлення загальнолюдських ціннісних суджень як всезагальнообов'язкових для реалізації – основа виживання та подальшого розвитку людини (А. Маслоу, В. Франкл, Е. Фромм)[3, с. 71-73].

Як бачимо, список гуманістичних загальнолюдських цінностей може бути нескінченним. Для ефективнішого засвоєння доцільно виділити базові категорії загальнолюдських цінностей, тобто класифікувати їх. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки існує достатня кількість подібних класифікацій. Розглянемо основні, запропоновані сучасними українськими педагогами-дослідниками виховної системи школи на базі загальнолюдських цінностей. Одним із можливих підходів до вирішення цього питання видається «Кодекс вартостей сучасного українського виховання», запропонований професором Дрогобицького педагогічного інституту Омеляном Вишневським. Він визначає п'ять груп цінностей з огляду на критерії сфер їх застосування: абсолютні, вічні вартості та їх антиподи; основні національні вартості; основні громадянські вартості; вартості сімейного життя; вартості особистого життя.

Такий підхід до класифікації вказує на ієрархічний характер цінностей, де найголовнішими виступають загальнолюдські цінності, які О. Вишневський називає абсолютними, вічними вартостями і пропонує їх виховувати у зіставленні таких ціннісних антиподів: добро – зло, віра – зневіра, надія – безнадія, любов – ненависть, доброта – жорстокість, чесність – нечесність, справедливість – несправедливість, щирість – лукавство, гідність – самоприниження, милосердя – байдужість, прощення – злопам'ятність, досконалість – недолугість, краса – потворність, свобода – неволя, нетерпимість до зла – пристосуванство, великодушність – бездушність, обереганя життя – вбивство, мудрість – безглуздя, шляхетність – підлість [1, с.231 – 234].

Інший підхід у класифікації гуманістичних загальнолюдських цінностей пропагує Ж. Омельченко, на думку якої велика кількість аналізованих цінностей не може бути залучена у процес виховання особистості. Дослідниця подає у ієрархічній структурі 14 смисложиттєвих, системоутворюючих, інтегративних за змістом цінностей:

- самоцінність людини і самоцінність людського життя як дві абсолютні цінності, «міри всіх речей», мета, засіб і результат виховання;
- власна людська гідність – інтегральна загальнолюдська цінність, яка закладає основи особистості та умови її максимального розвитку
- здоров'я, материнство, діти, родина – первісна структурна одиниця суспільства, природне середовище розвитку дитини;
- воля до миру, сумління, справедливість – триєдина цінність;
- Земля і світ на ній – спільний дім людства, єдина пробатьківщина людей і живої природи;
- Вітчизна – одна, унікальна для людини Батьківщина, дарована їй долею, дана у спадщину предками;
- культура – колиска загальнолюдських цінностей, людинотворчий феномен цивілізації [5, с. 16].

Отже, різноманітність підходів у дослідженні гуманістичних загальнолюдських цінностей породжує велику кількість їх класифікацій за різними критеріями. Вочевидь, що всі існуючі загальнолюдські цінності виховати неможливо, тому необхідно їх систематизувати за основними категоріями. Пропонуємо до розгляду розроблену нами класифікацію гуманістичних загальнолюдських цінностей за формами духовної та матеріальної культури, домінуючими у сучасному вихованні підростаючого покоління:

1. Духовно-моральні (щастя, чесність, гідність, щирість, відповідальність, справедливість).
2. Соціальні (людина, життя, родина, здоров'я).
3. Релігійні (Бог, віра, надія, любов, добро, прощення).
4. Громадянські (патріотизм, громадянський обов'язок, толерантність, національні цінності, пошана до конституції та законів своєї Батьківщини та інших країн світу).

5. Інтелектуальні (знання, найважливіші винаходи людства, науково-технічний прогрес).

6. Естетичні (краса, досконалість, творчість).

7. Культурні надбання (геніальні витвори мистецтва, літератури, кінематографу).

8. Екологічні (планета Земля, довкілля, природа).

Запропонований нами підхід передбачає орієнтацію на ті духовні цінності та надбання людства, що є пріоритетними у формуванні світогляду школярів та мають місце в усіх культурах світу. Такий зміст та ієрархія загальнолюдських цінностей були обрані нами не випадково. Ми спиралися на данні вітчизняних та зарубіжних досліджень останніх років у галузі ціннісних вподобань сучасних школярів та на власні педагогічні спостереження при вивченні навчально-виховного процесу у школах Донеччини. Результати проведених нами досліджень (масове опитування учнів, анкетування, бесіди зі школярами й вчителями, інтерв'ювання, спостереження за творчою діяльністю школярів, використання методики рівнів розширення свідомості Е.О.Помиткіна) дають змогу стверджувати, що зроблена нами класифікація є відображенням ідеалу ціннісного світосприйняття, якого прагнуть досягти сучасні школяри.

Вибір стратегічного змісту виховання загальнолюдських цінностей є важливою справою для освітнього простору будь-якої країни світу. І якщо розвинені країни Західної Європи та Північної Америки його вже зробили, то українська виховна система ще знаходиться у пошуках варіантів стратегії, яка повинна стати ключовою у процесі формування гуманістичних загальнолюдських цінностей. Зміст системи цінностей може визначатися такими виховними концепціями: християнсько-ідеалістична, прагматична або антихристиянська ідеалістична стратегія. Відомо, що перша стратегія визначає головними загальнолюдськими цінностями релігійні (віра в Бога, добро, надія, любов), духовно-моральні (чесність, терпимість, сумлінність, гідність) та деякі громадянські (служіння Батьківщині, патріотизм). Як зазначає О. Вишневський: «Зразком вихованості в цій стратегії є людина, яка служить Богові і Батьківщині і яка в своїй діяльності вічно прагне добра на землі і відповідно визначає свої вчинки» [4, с. 4]. Прагматична стратегія виховання ґрунтується на визнанні пріоритету соціальних (людина, життя), інтелектуальних (знання, результати науково-технічного прогресу) та духовно-моральних (щастя, гідність, відповідальність) загальнолюдських цінностей. Метою виховання при цьому підході виступає формування соціально активної, сильної, успішної людини, здатної керувати власним життям. Антихристиянська ідеалістична стратегія заперечує існування релігійних цінностей та має на меті виховання покірної особистості, готової до будь-яких вчинків в ім'я своєї Вітчизни. На нашу думку, найбільш близькою до української виховної системи є християнсько-ідеалістична стратегія, яка відповідає чуттєвій слов'янській ментальності, культурним традиціям наших пращурів. Але зазначимо, що втілення цієї концепції у чистому вигляді у зміст сучасної виховної системи не є цілком можливим. Бо стрімкий розвиток економічних, політичних та соціальних реалій сьогодення вимагає від молодого людини творчої активності, вміння самостійно долати перешкоди, бути підприємливою, здатною будувати власне життя, тобто оволодіти вміннями притаманними вимогам прагматичної стратегії. Отже, лише розумне поєднання елементів двох аналізованих концепцій із орієнтацією на домінування духовно-моральних, релігійних, інтелектуальних та соціальних цінностей дасть позитивний результат і великий поштовх для формування громадянських, естетичних, культурних та екологічних загальнолюдських цінностей у підростаючих поколіннях.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виходячи із вищевикладеного, констатуємо, що компонентами, які формують загальнолюдські цінності є: судження, інтереси, потреби, погляди, переконання, ідеали, норми, мотиви та моральна свідомість особистості. Отже, гуманістичні загальнолюдські цінності – це стрижень духовно-моральних, культурних надбань людства, сукупність

загальноприйнятих у суспільстві морально-естетичних норм, сформована в результаті активної суб'єктивно-об'єктивної діяльності, носієм якої є людина та її мистецькі й культурно-історичні досягнення, які відображають відношення людини до позитивної ідеальної реальності. До гуманістичних загальнолюдських цінностей відносимо такі всеохоплюючі речі: істину, добро, красу, любов, свободу, правдивість, справедливість, взаєморозуміння, толерантність, патріотизм, життя, людину, гуманність, здоров'я, творчість, родину, демократію тощо. Наголосимо, що задля ефективності процесу виховання на основі гуманістичних загальнолюдських цінностей необхідно використовувати комплекс організаційних форм роботи з учнями та комплекс активних методів виховання. Зміст виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей повинен враховувати вікові можливості засвоєння загальнолюдських цінностей учнями, характеризуватися послідовністю виховного впливу і відповідати вимогам демократизації сучасного суспільства.

Література:

1. Вишневецький О. Система цінностей і стратегія виховання / Омелян Вишневецький // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 3-5.
2. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти: зб. Міносвіти / Міністерство освіти України. – Офіц.вид. – К., 1996. – № 13. – 128 с.
3. Омельченко Ж. Формування в учнів загальнолюдських цінностей / Жаннета Омельченко // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 15-17.
4. Фрейман Г. О. Формирование представлений об общечеловеческих ценностях у подростков средствами искусства: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Фрейман Григорий Ошеревич. – Луганск, 1997. – 288 с.
5. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї / П. М.Щербань.– К.: Борівітер, 2000. – 260 с.

В статье анализируется проблема содержания воспитания гуманистических общечеловеческих ценностей в украинской школе в условиях современности. Определены цели, задачи, принципы и методы воспитания общечеловеческих ценностей на основе изучения официальных нормативных документов (программа «Образование», «Концепция воспитания детей и молодежи в национальной системе образования», «Концепция художественно-эстетического воспитания учащихся общеобразовательных школ» и другие). Автор предлагает к рассмотрению собственную классификацию гуманистических общечеловеческих ценностей за доминирующими формами духовной и материальной культуры.

The problem of the content of education of humanistic universal values at modern Ukrainian school is analyzed in this article. The object, problems, principles and methods of education of human values are defined on the basis of studying of the official standard documents (the program "Formation", «the Concept of education of children and youth in the national educational system», «the Concept of the art-aesthetic education of pupils of general schools»). The author proposes the classification of humanistic universal values.